

Jenei G. István

Gidófalvi János, a presbiteriánus elvei miatt üldözöbe vett kolozsvári lelkipásztor 1649 június 1-én keltezett levelében a többek között arról is tudósította Medgyesi Pál fejedelmi udvari prédikátort, hogy "Jenei urammal ma szóltam, ő kegyelme istenesen testála s azt mondá, hogy mit más emberek előtt mindenkor testált, ugy most is azt mondja, az generalis (synodus) előtt is, ha kíván-tatik, megvallja, hogy sem tanításomban, sem magam viselésében és életemben semmi oly dolgot nem talált, az mi az reformáta religi-ón kívül volna: noha ő kegyelme hiti és tisztai szerint köteles volt arra, és gyakrabban az tanításban (=istentiszteleten) jelen is volt, sőt talán másoknál jobb ítéletet is tehetett felőle, de semmi kivetőt nem talált; az harangok és egyéb effélék felől pe-dig ugyan nevette is ő kegyelme, mely méltatlan dolog."¹⁾

Már e sorokból is tapasztalható Jenei István esperesnek vi-lágos fejű s emberséges gondolkodása, aki bár mint az idősebb nem-zedék tagja, nem tartozott a puritánus eszmék vallóihoz, ennek el-lenére mégis csak úgy látszik, hogy a presbiteriánusok törekvései-ben nem talált kivetnivalót.

Jenei G. István a párciumbéli Borosjenőből származott, amely körülményt nevének kívül még az is bizonyítja, hogy 1633 április 20-án Leydában tartott disputációját Boros-Jenő vár és város kapitá-nyának, hadnagyának, tanácsának és papjának ajánlotta.²⁾ Születé-si idejét az 1604-05. évek tájára állapíthatjuk meg, minthogy a leydai akadémiára 1631 március 14-én történt beiratkozásakor ma-gát 27 esztendősnék vallotta.³⁾

1) Szilágyi Sándor: A kolozsvári egyház történetéhez. EPrK.1874: 173.

2) RMK. III. 1495.

3) Archiv. N.F. XVI. 207.

Iskoláit szülőföldjén kezdhetette el és Váradon folytathatta. Erre vall, hogy mind az előbb említett, mind pedig 1631 december 13-án tartott vitatkozását mind csak bihar-megyei férfiaknak és testületeknek dedikálta.⁴⁾ Külsőországokbeli akadémiákra történt indulásának idejéről nincsen adatunk. Először 1631 március 14-én, Leydában találunk reája, mint az akadémia teológiai karára beiratkozó hallgatóra.⁵⁾ Itt azután még ugyanannak az évnek december 13. napján Walaeus Antal teológiai professzor elnöklése alatt nyilvános vitatkozást tartott "De Missae Sacrificio ejusque abusibus" tárgykról.⁶⁾ Három hónappal ezután Franekerába ment át s 1632 március 5-én ott iratkozott be az egyetemre.⁷⁾ E helyen azonban nem sokáig maradt, mert szeptember 11-én ismét Leydában látjuk, ahol Uzoni Jankó Boldizsár nevű tanuló társa vitatkozását verssel üdvözölte.⁸⁾ Majd 1633 április 20-án Polyander professzor előtt újból vitatkozásra jelentkezett, "De Instauratione generis humani per Christum Redemptorem" tételt hosszasan védelmezve.⁹⁾

Még ugyanebben az esztendőben hazatért. Haller Gábor naplójába 1633 szeptember 6-án Leydában azt jegyezte fel, hogy "Discendentibus Ungaris duobus, D. Stephano Thasnádi et Jeney misi in patriam literas Ill. Principi, et D. Matri."¹⁰⁾ A hazatérő diák odakünn számos könyvet vásárolván össze, nem egy megmaradt könyvének tábláján találjuk benyomva az S - G - I - 1 6 3 3 - - szuperexlibrist.¹¹⁾

Itthon először a tiszántuli egyházkerületben helyezkedett el. Első állomáshelye Telegd városa volt, ahová a váradi generá-

-
- 4) RMK. III. 1468, 1495.
  - 5) Archiv. N.F. XVI. 207. és DebrProtLap. 1901: 832.
  - 6) RMK. III. 1468.
  - 7) TT. 1886: 603.
  - 8) RMK. III. 1486. Uzoniról e köt-ben.
  - 9) RMK. III. 1495.
  - 10) ETA. IV. 19.
  - 11) E könyveket annak idejében a kolozsvári ref. kollégium nagy-könyvtárában vettem számba. Könyvtári jelzésük: P.43, P. 181, P. 186, P. 197. sz. A többi kötetten - kettő kivételével - nincsen semmi időhatározás.

lis synodus 1635 június 17-én avatta lelkipásztorává.¹²⁾ Majd azután a zilahi egyházközség történetének írójánál csak annyit találunk róla, hogy "Jenei István zilahi első pap, honnan Kolozsvárra vitetett."¹³⁾

Geleji Katona István püspök 1640 szeptember 13-án Gyulafehérvárról keltezve, arról tudósította a fejedelmet, hogy külső országo kból két alumnus hazatért, "egyiket ki kell mendikásságra adnunk, ha a kolozsvári uraiméknak nem kell a mostani mesterek praedikátorságra, mivel a harmadik papjok meghala."¹⁴⁾ Ez az 1640 július 31-én eltemetett pap Tasnádi Miklós volt.¹⁵⁾ Ugy látszik, hogy a gyülekezet, vagy talán helyesebben szólva: a patrónusok nem voltak megelégedve a bizonyosan akadémiát is járt scholamesterrel, ezért nem választották meg papjukul. Nagy a gyanum, hogy ez a mester valamelyik, Angliából hazatért ifju lehetett, akinek puritánus elvei nem egyezhettek Váradi Miklós főpatrónus nézeteivel. Ezért őt egészen számításon kívül hagyva, választásuk a zilahi papra esett, aki azután hihetőleg már az év végetáján el is foglalhatta új állomáshelyét. Legalább is bizonyos, hogy az 1641 évben már állandóan itt van. Erről győződhetünk meg a kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában megőrzött "Petri Cunaei De Republica Hebraeorum Libri III." (Lugduni Batavorum, 1631.) című könyvnek előzéklapjára írt ajánlásból: "Clarissimo ac Doctissimo viro Dni Stephani Jenei, Ecclae Claudiopolitanae Orthodoxae Ministro Fidelis. Dno suo ac benevolo singulari hocce gratitudinis Suae symbolum mittit Johannes P. Csaholczi Franekera." Alája írva: "Accepi per cl. vir. D. Andream Almasi Claudiop. 15. 8 bris An. 1641. Step. Jenej. mpria." Csaholczi valószínűleg ugyanekkor küldött haza egy másik könyvet is, ezt azonban megrendelésre szerezhette be, mivel rajta a könyv ára is fel van tüntetve: "Clarissimo ac Doctissimo Viro Dno Stephano Jenei mittit Johannes P. Csaholczi Franekera. Constat flo. Belgicis 4 et stif. 5."¹⁶⁾ Ugyan

12) Borovszky Samu: Tiszántuli ev.ref. papok. Bp. 1898. 19.

13) Magyarósi István: A zilahi ref. egyházközség története. Név-könyv az erdélyi ev.ref. anyaszentegyház számára. 1881. 58.

14) Új Magyar Múzeum. 1859. I. 207.

15) Az unitárius egyházfiak számadáskönyve az 1640. évről. (A kolozsvári unit. ekklézsia lev.tárában.)

16) A kolozsvári volt. ref.koll.nagykönyvtárában B.208.és VIII.218 könyvtári jelzéssel.

csak Csaholczi Voetius professzor elnöklete alatt 1643 február 11-én Utrechtben "De Monachatu" tartott vitatkozását a többek között Jeneinek, mint "Domino meo singulari affectu erga me propenso" ajánlotta.¹⁷⁾ Mindezekon kívül bizonyosságul mutathatunk reá arra a helyzetre is, hogy Kolozsvár város lakosságának 1641 esztendei adóösszeírásában a várfalon belőli farkas-utcai városnegyedben (Luporum Intra) már megtaláljuk Jeney Istua[n] Vram Praedicator nevét s ettől kezdve mindig is e fertályban látjuk azzal az eltéréssel, hogy az 1658. esztendei adólajstromban ugyancsak Belső-Farkas-utcában van felírva Csanádi István háza, utána pedig az jegyeztetett oda, hogy "Jenei Istuan Pap Vr ütötte megh az hazat."¹⁸⁾

Jeneinek Kolozsvárra történt megválasztásakor a második pap Tornai P. Gáspár volt, ő azonban rövidesen eltávozott a tiszántuli egyházkerületbe; az első pap és kolozs-kalotai esperes pedig, Tiszabecsi P. Tamás vala, ő azonban az öreg fejedelem nagy sajnálatára 1644 tavaszán eltávozott az élők sorából.¹⁹⁾ Ennek következtében a harmadik papnak idehozott Jenei nem is egészen négy esztendő alatt elsőpappá lépett elő, sőt az egyházmegye is ugyanekkor espereséül választotta meg, forrásaink legalább is az 1645. évről már seniornak jelölik meg.²⁰⁾

Mint prédikátorról semmi adat sem maradt reánk, azt is csak sejtjük, hogy miután I. Rákóczi György 1647-re felépíttette a farkas-utcai puszta szentegyházat, ő továbbra mégis csak az óvári templom papja maradt.²¹⁾ E feltevésünket az a körülmény támogatja, hogy amíg a reánk maradt 1653/54., valamint 1655/56. gazdasági évi quártások számadáskönyveiből megállapíthatólag a farkas-utcai templom papjainak járandóságai az ekklézsia különféle jövedelmeiből folyósítottak, addig Jeneinek csak egy-egy rendkívüli természetbeni javadalmazását számolják el, hozzáfűzve, hogy "Patronus Uraim akarattiókból", vagy "ex gratis adatanak köszönsegesen az Patronus Uramek", így 1653-ban bizonyos mennyiségű bort, 1654-ben

17) A debreceni ref. nagykönyvtárban őrzött könyvpéldány száma: RMK. 483.

18) Dica-könyvek a kolozsvári állami levéltárban.

19) Szilágyi Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Bp. 1875. 187.

20) A kolozsvári ref. konzisztorium "Series rerum" c. jegyzőkönyvében felsorolt névsor. 354. - Benkő József: Transsilvania - Vindobona, 1778. II. 572.

21) Szerző: A kolozsvári farkas-utcai templom 1638-47. évi felépítése. (Kézirat.)

3 szán fát 2 forint 47 pénz értékben, 1655-ben 45 veder bort, 1656-ban 3 köből buzát.²²⁾ Rendes járandóságait tehát bizonyosan a gyalui, vagy monostori uradalom jövedelméből közvetlenül utalta ki a fejedelem, miként tette ezt Sikó János akadémikus iskola-mesterrel is.

Hitszónoklataival ellentétben mint esperesről mégis csak tudunk egynehány jellemző vonást. Így maradt fenn hat adat egyházmegyéjében teljesített látogatásairól, miként 1646 február 23-án "B. V. P. (=Biró Vram Farancsára) Attam Jenei Istua[n] pap Vramek eo kglk ala eöt louat az kuci eleiben, uizitalni mennek eo kglk almasigh (fizettem a fuvarosnak) fl. 2 den. 50." 1646 október 26-án "Attam Jenei Istua[n] pap Vra[m] kocia elejben eöt louat almasigh (fizettem az fuvarosnak) Fl. 1 den. 80." 1648 február 12-én B.V.P. attam Jenei Istvan Pap Vr[am] szekere eleiben Somogyi Peter 4 lovait Egeresigh fiz. fl. 1." 1652 május 24-én "Jeney Istua[n] papott uiszj Tott Janos Hunyadra 4 louon, Mill: 4 tesze[n] fl. 2 den. -" 1653 január 27-én "Visitalni megyen "Jeney Istua[n] Ura[m] az Orthodox[us] Esperes, Viszi Horthi Istua[n] 5 loua[n] tt. f. 4 den. 37 1/2." 1657. "Die 23 Januarij. Jeney Istua[n] pap vra[m], visitalnj akarua[n] menny Kalotaszegben, Kouaczi Istvan a Szekeres wiszy eö kegielmet negy loua[n] visitalnj Kalotaszegb[en]. teszen sallarioma fl. 3 den.-"²³⁾

Arra is van adat, hogy részt vett az 1646 júniusában Enyeden tartott zsinaton, amely a presbitérium szükségességét határozatilag kimondotta: 1646 június 1-én "B. V. P. Attam Jenei Istua[n] pap Vr[am]ak az eö kgle kocia elejben negy louat eniedigh (fizettem érejtük) fl. 2 den. 25."²⁴⁾

De jelen volt az 1646 június 10-én Szatmárnémetibe összehívott nemzeti zsinaton is,²⁵⁾ ahol a két püspök és a tiszáninneni esperesek nyomása alatt a presbitériumok létesítésének időszertelenségét mégis csak kimondották.

---

22) A kvártások 1653-54. évi Regestum Seu Ratio-ja 7/A. és B.46/A. lev. és 1655/56. évi Számado Regestumok-ja 5/A., 8/A.lev.(A ref. egyházközs. lev.tárában.)

23) Sáfár 1646. 493, 501, 1648. 302, 1652. 161, 1653. 248, 1657., 233.

24) I.h. 1646. 499.

25) Lampe Fr.A.:Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transylvania. Utrecht, 1728. 405.

Mindezekeken kívül esperesi feladatának teljesítése világlik ki Gidófalvinak 1649 június 1-én Medgyesihez intézett leveléből is, tudósítván őt, hogy Jenői uram nyilatkozata szerint Gidófalvinak sem prédikációiban, sem magaviseletében semmi olyant nem talált, ami a református vallással nem egyeznék, pedig neki (mint esperesnek) "hiti és tisztí szerint köteles"-sége volt arra vigyázni. Megállapítását nyugodt lélekkel is bizonyíthatja és mások előtt is bizonyította s ha szükséges, ugyanezt fogja tenni a generalis synodus előtt is. Mivel lelkiismeretesen utánajárt a történeteknek, "másoknál jobb ítéletet is tehetett felőle". (Mert, hát, felettese: esperese volt Gidófalvinak!)

Jenei jóvéleményéhez kétség nem férhet, pedig már ezt megelőzőleg egy kis mozgalom is indult a hivek között Gidófalvinak, mint kedvelt papnak, Kolozsvárt való marasztása érdekében. Vagyis az idézett levél szerint Bátai scholamester uszító prédikációjából "az következett, hogy kimenvén az emberek (a templomból), egymás között sibonkodtanak és mentest kezdték applicálni az mostani ujitókra, az mint szokták hívni, nevezet szerint penig én reám. Némelyek mondják azt is, hogy in composito volt az dolog az én ellenkezéimmal, de én nem tudom, mint volt. Ugy vagyon, hogy az értelmesebb még a község közzül is meg nem útköztének, mivel látták képtelenségét az dolognak, az főbb rendek közzül az kik nekem faveálnának, hon nincsenek, de hamar megjönnek. De mindazáltal az alább való rendek mind az városbeliek (vagyis a várbeli kereskedők és iparosok), s mind az kívül lakók (hóstátiak), sőt az urunk ő nagysága fizetésén levők is emberséges hadnagyokat (=szónokokat) választván, ma talán többen száznál Váradí Uramra (=uramhoz) mentenek, a kiket Váradí uram lenissimis verbis (=nagyon kegyes szavakkal) excipiált, és az generalis synodusra rejiciált, de egyszerűsmind némely idegen értelmekkel keményen mind közönségesen minket (=a papokat), s mind kiváltképpen engemet vádol, ...azzal konkludálta, hogy csendessen vára kozzanak az generalisig, mert akkor nekem meg kell felelnem mindazokrul a vádokrul, és talán engemet deponálni is fognak" (=el is fognak mozdítani).²⁶⁾

Ezeket olvasva, mindjárt arra gondolhatunk, hogy legelőbb is valamilyen szervezet, valószínűleg hóstáti kalandos társaság mozdult meg. Ennek tagjai ugyanis e fiatal, alig 34 esztendő s lelki-

26) EPrK. 1874: 172-73.

pásztort nemcsak a templomi, hanem a temetési beszédek, valamint emberséges magaviselése miatt is rövid idő alatt megszerették s ezért jártak közbe az ő itt marasztása érdekében. Jenei esperesnek tehát mindezt tudnia kellett s "mivel már Váradi uram sokak előtt kijelentette az vádakat, sőt fel is írta, hogy a generalisba elvigye. Jenei uram azt mondja vala, hogy csak hadnám abba, hiszen az ki mivel vádol, reám bizonyítja (=bizonyítania is kell), mert ő kegyelme azt mondja, hogy nem ítél oly embert az ecclesiában s nem is hallott, az ki valami nagy dologgal engem vádolna az két emberen (=Váradi Miklós kalmár, városi volt főbíró, egyházközségi főpatrónuson és Szögedi Gergely deák 30-ados, ref. harangoztató gazdán) kívül."

Mint hogy tehát Jenei nem volt megbotránkozva a földmivelő gazdák küldöttségének közbenjárásán, bizonyos, hogy nem is kárhöz-tatta sem őket, sem ifjabb paptársának viselkedését, csak hogy a papok elmozdithatásának rendszere mellett még neki sem volt hatalma a püspöktől pártfogolt Váradi Miklós főpatrónussal szemben. Emellett azután talán nagyon is jóhiszemű volt: azt hitte, hogy az igazság az ő szavain keresztül meggyőzi a synodus tagjait; megfellebbezett azonban arról a jó példáról, hogy az a tömeg, amely Enyeden elfogadta a presbiterium szükségességének elvét, egy hét múlva önmagát megcáfolva, éppen ellenkezőképpen döntött; ezért történhetett, hogy "Váradi uram mindenben arra ügyeszkik, hogy az generalistól vehessen erősséget magának, mivel csak magához s Gergely deákhoz nem bizhatik, hogy ketten véghez vihessék az dolgot."²⁷⁾

1649 november 9-én a fejedelem terhére elszámolandó szekerezések közé azt jegyezte fel a soros sáfárpolgár, hogy "B. V. P. Attunk Istuan pap vr[am] kwcziaa Elejben Gialuigh N. 5 louat."²⁸⁾ Hihetőleg az itt tartózkodó fejedelmet kereste fel. Nem tudjuk, hanem csak sejtjük, hogy Gidófalvi érdekében cselekedte. Tehát nagyon valószínű, hogy Jenei megtett minden tőle telhetőt, a győztes azonban mégis csak a püspöktől és Csulaitól támogatott Váradi Miklós lett. Elérte, hogy Kolozsvárról az ifju papokat mind eltá-

27) I. h. 173.

28) Sáfár. 1649. 328.

volították: Gidófalvit, Csaholczit, Tótfalusit; Jeneit azonban megtartották, mivel róla köztudomásu volt, hogy iskoláztatása következtében a presbiteriánus elveknek nem volt sem hirdetője, sem harcosa. Hihető, hogy ő csak a tudományos képzettséget s a komoly tudást kereste, minthogy a Csaholczi által külső országokból meg-hozatott könyvből is sejthető, hogy akadémiai tanulmányainak be-végzése után is tovább képezte magát. De bizonyítja ezt az a kö-rülmény is, hogy a kolozsvári kollégium sok viszontagságon átment nagykönyvtárának alig sikerült a XVII. századbéli könyvgyűjtők egynehány könyvét megőriznie (mint pl. Apáczainak és Eszékinék 7-7 darabját, Rozgoninak 14 darabját, Porcsalminak 17 példányát, Ko-vásznainak 19 példányát), addig a mindenkinél idősebb Jeneinek 36 kötete maradt reánk.²⁹⁾ Különbén a föld feletti világ tudományai-ban való elmerülést jellemzik maga választotta jelmondatai is, a-melyek azt vallják, hogy "Timor Domini intima sapientiae" és "Sur-rexit Glorioso Jesus."³⁰⁾ Minthogy pedig az egykori világnézet min-den tudományt a teológiai felfogással egyeztetett, Jenei hogyne vette volna védelmébe a kiváló tudásu Gidófalvit, azután meg hogyne fogadta volna nagy örömmel a Fehérvárról Kolozsvárra helyezett ki-váló hírű, tudós teológiai doktort: Apáczai Csere Jánost is, pe-dig tudta róla, hogy magát nyíltan is presbiteriánusnak vallotta. Az sem volt titok, hogy ezért II. Rákóczi György s Basirius pro-fesszor kérelmelhetlenül ellene fordult, Jenei azonban felülemel-keve a kicsinyes gondolkozáson s talán emlékében még éltek a hol-landiai tapasztalatok is, ezért éppen ő maga volt, aki az egyház-község válogatott tagjainak az élén Fehérvárra ment, hogy 1656 ju-nius 11-én mintegy ünnepélyes keretek között Kolozsvárra hozza a már megjelent "Magyar Encyclopaedia" jeles szerzőjét.³¹⁾ Ennél méltóbban megtisztelő fogadtatásra példát nem tudok a magyar tu-dós világ multjából, még a nagyhirű idegen professzorok kísérete is sokkal kisebbszerű volt emennél.

29) Könyvtári jelzések: A. 84, B. 208, D. 226, 272, L. 93, M. 36, 37, 72, 77, 91, 102, O. 10, 16, 28, 84, (két kötet), 100, 181, 208, 210, 257, P. 23, 40, 43, 112, 166, 181, 186, 197, 214, Q. 242, X. 239, VIII. 218, 220, XX. 536, RMK. 334.sz.

30) Könyvtári jelzésük: M. 36. és M. 77., valamint A. 84.sz.

31) Szerző: Apáczai Csere János kolozsvári lakozásának ismeretlen részletei. (Pásztorútz, 1925: 262. és e kötetben.)

Arról, hogy Jenei István az 1657-61 súlyos éveket miként élte át és ez alatt az idő alatt miként volt gondviselője egyháznak és esperesi körletének, azután meg miként támogatta Apáczai iskolafejlesztési tevékenységét, minderről semmi nyom sem maradt reánk. Életfolyásáról sincsen semmi más adatunk, minthogy a szabó céh számadáskönyvébe az jegyeztetett fel, hogy "1646. Die 8 Augustj. Jenej Istua[n] Pap V(ram) leaniatol (temetésétől fizettek) f. 2 den. -"³²⁾ aki bizonyosan az ekkor dühöngött pestis áldozata volt. Majd tizenöt esztendő multával ugyanitt olvassuk "1661. Die 23. Sep: Jenei Istuan pap Ur[am] temetésétől attak fl. 1/50."³³⁾ Miként leányát, őt is a döghalál pusztította el, néhány hónap mulva követve Nagyari Benedek presbiteriánus elvet valló paptársát. Felesége túlélte őt. A különböző sarcokból még 1668-ban is kifizetetlenül maradt hátralékokról vezetett könyvben találtam: a Farkas-utcában "Jenei Istua[n] Papne Tatár Sancza: 15. -; 6 Talléros 1/78." Azután az egész át van huzva, jeléül annak, hogy vagy ő, vagy utódai mégis csak kifizették.³⁴⁾ Gyermekeik után hiába nyomoztam, mert bár a XVII. század második felében Kolozsvárt nem egy Jenei nevezetű tekintélyes polgárral találkozunk, így Jenei Mihállyal, az egyházközség főkurátorával, aki Rosnyai Dávid török deák anyjával: Jenei Klárával édestestvér volt;³⁵⁾ Jenei János szőcsmesterrel, Jenei István szappanyossal,³⁶⁾ de hogy ezeknek lett volna-e valamelyes közülük Jenei István espereshez, megbizonyítani nem tudom.

32) A kolozsvári szabó céh számadáskönyve: Perceptio az Idegen Halottakról. (Az ENM. levéltárában használtam.)

33) I.h.

34) Az állami levéltárban: Számadáskönyvek csoportja.

35) Simonfi János: Rosnyai Dávid naptári feljegyzései. EM. 1914: 110, és Series rerum 3, 9, 10, 18.

36) I.h. és a ref. harangoztatógazdák számadáskönyve. (Az ekkla lev. tárában.)